

Akademie výtvarných umění v Praze

Studijní program Výtvarná umění

Ateliér INTM3 / škola Tomáše Vaňka

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Pražské mystérium č. 2

Prague Mystery No. 2

Vypracoval/a: Mgr. Helena Jiráková

Vedoucí diplomové práce: doc. MgA. Tomáš Vaněk

Oponent diplomové práce: prof. akad. soch. Tomáš Ruller

Akademický rok 2019/2020

Tématem mojí diplomové práce je pohyb světelného tvaru v podchodu v Nových Butovicích. Dlouhodobě sleduji přírodní procesy, které zviditelňuji tím, že do nich zasáhnu, nejčastěji prostřednictvím performance.

V předchozích pracích jsem sledovala pohyb dopadajícího slunečního světla na různých místech (Berlín, Praha), vzdušný vír (Londýn), seismické otřesy (Karviná).

Také jsem se zabývala procesy, které nebyly svázané s určitým místem – změna skupenství kapalné vody v led, snaha o dosažení rovnováhy balónku naplněného héliem, zaslání balíku z Jablunkova do Aše se zapnutou časosběrnou kamerou uvnitř, zaslání kamery potrubní poštou, nebo v láhvi po Labi.

Některé mé práce se ale naopak týkaly více místa samotného, jako např. Vítání nového roku ve správný čas na správném místě (astronomický střed Evropy u Kouřimi) nebo Socha pro kruhový objezd (Nepomuk).

Při hledání tématu pro diplomovou práci jsem se nejdříve zabývala přírodními procesy v obecné rovině (meteorologie, fyzika), prostorem (kartografie, geografie) a také jsem rozvíjela svůj zájem o chůzi a pobyt venku (psychogeografie, trampingu, poutnictví). Ale klíčové bylo až objevení rok staré fotografie z náhodné cesty podchodem v Nových Butovicích, kde mě zaujal paprsek slunečního světla dopadající oválným otvorem ve stropě na dlažbu.

Tento jev splňoval všechny moje požadavky – byl svázan s určitým místem a časem, má svůj průběh, je vizuálně zajímavý, ale zároveň si ho skoro nikdo nevšímá, protože sluneční světlo všichni známe. Jelikož silnice tvořící strop podchodu je orientována na jih, vznikají v daném místě sluneční hodiny i kalendář v jednom. Záměrem architekta Petra Šafránka bylo však pouze do podchodu dostat přirozené světlo.

Tento jev chápu jako environmentální ready made, který na místě funguje už 32 let (výstavba metra proběhla v roce 1988) a který já zviditelňuji tím, že jej zasadím do jiných souvislostí, než v kterých se doposud nacházel.

Výjimečnost tohoto místa spatřuji v těchto oblastech:

- 1) Oválný otvor ve stropě podchodu je orientován víceméně přesně severo-jižně. Takže maximální velikost světelného tvaru se v podchodu objevuje v pravé poledne středoevropského času. Odchylka je zde maximálně pár minut.
- 2) Světelným tvarem ovál, který i při perspektivním zkreslení dopoledne a odpoledne vytváří čisté geometrické tvary.
- 3) Jedná se o veřejný prostor. Ovšem z hlediska otázky světla a stínu se jedná o interiér. Obvykle ve veřejném prostoru zažíváme pohyb stínu ve světelném poli. Zde je to naopak.

Poté, co jsem našla místo i téma, řešila jsem, které významy vybrat. A také, jak a zda proces, který v podchodu probíhá velmi kompaktně a kromě zdůraznění jeho významu celkem nic nepotřebuje, zviditelnit. Jestli by nestačilo proces pouze zdokumentovat.

Světelný průběh, který se v podchodu děje, jsem zpočátku znala pouze v měřítku dne a kde bude slunce za půl roku jsem jen odhadovala. Do podchodu jsem chodila v různých časech od ledna 2020 do začátku epidemie Covid-19. V dubnu jsem v podchodu nebyla a uvažovala jsem, zda má vůbec smysl v tématu pokračovat. Jestli bych spíš neměla reagovat na aktuální situaci atd. Začátkem května jsem do podchodu znova zašla, uviděla, že slunce, blížící se ke slunovratu, v podchodu vytváří čím dál větší světelný tvar a opět jsem se k tématu vrátila.

Bylo jasné, že klíčovým bodem bude právě letní slunovrat a že na něj by měla moje práce reagovat. K tomu pozitivně přispěl i přesun obhajob diplomových prací na podzim.

V květnu jsem absolvovala několik konzultací v ateliéru IMTM3, s kolegy spolužáky z AVU Lenkou Kubelovou, Lucií Fryčovou, Janem Trejbalem, s mým bývalým vedoucím z INTM2 Pavlem Humhalem a architektem Janem Červeným. Po těchto konzultacích vykrystalizoval tvar celé práce, tj. udělat během slunovratu performance a jako druhou věc návrh do architektury podchodu, kde vyznačím významné časy. Také jsem si díky těmto konzultacím ujasnila obsah performance.

Narážela jsem na tyto významy: měření času, astronomický čas, Stonehenge, Pražské slunovratové mystérium, cisterciácký klášter v Sedlci, gnómón, analemma, světlo, světlo ve tmě, spirituální rovina, solární energie, opalování se, médium fotografie, oslava slunovratu (oslava léta, pohanské oslavy, svatojánská noc...), archeoastronomie.

Nejsilnější mi od začátku připadala souvislost se Stonehenge, Sedlci, Pražským slunovratovým mystériem, ale i s egyptským chrámem Abú Simbel, a řešila jsem, jak ji do podchodu dostat anebo zda naopak na významy rezignovat.

Věděla jsem, že akci budu natáčet ze silnice nad podchodem. Uvažovala jsem o chromatických barvách, které jsou vidět jen při dopadu světelných paprsků. Přemýšlela jsem také o streamování, jelikož britská Stonehenge letos vysílala živě východ a západ slunce během slunovratu. Chtěla jsem „naši Stonehenge“ dostat do stejného kontextu.

Nakonec jsem tyto možnosti vyloučila a soustředila se na úvahy o obrysu a jeho pohybu v čase. Z nich vzešla myšlenka pomalé chůze po hraně oválu, který se s pohybem slunce/země posouvá, takže performer bude svojí chůzí vytvářet spirálu.

O slunovratovém víkendu pršelo, takže se akce uskutečnila až další víkend (z důvodu bezpečnosti na silnici jsem vyloučila všední dny). V průběhu prvního dne natáčení se ukázalo, že je potřeba ještě nějaké věci doladit (interval snímání, posun kamery, scénář), takže se akce povedla až napodruhé druhý den. Z natáčení vznikla dvě videa. Jedno hlavní – šestihodinový časosběr po 10 sec a druhé doplňkové – záběry z chůze performerek v reálném čase. Video v reálném čase doplňuje časosběr zachycením atmosféry, která z časosběru logicky vypadla a dále obě videa dohromady ukazují 4 různé druhy časů – sluneční čas ve sluneční rychlosti, sluneční čas v lidské rychlosti, lidský čas ve zpomalené rychlosti (snaha o přiblížení ke sluneční rychlosti) a lidský čas zrychlený.

Během natáčení jsem se od stavbyvedoucího již rozkopané silnice nad podchodem dozvěděla, že se schyluje i k rekonstrukci podchodu, takže bylo nutné co nejrychleji zahájit jednání o případné realizaci architektonického návrhu. Následující měsíc jsem se snažila dopátrat člověka, který o podchodu rozhoduje. To se povedlo koncem srpna, kdy jsem se zároveň spojila s Galeríí hlavního města Prahy, která realizaci podporuje a která vstoupila do jednání s Dopravním podnikem.

Jak je patrné z předchozích prací, je pro mě důležité přírodní proces vysledovat v určitém čase a místě. Toto hledání environmentálního ready madu, které může trvat různě dlouhou dobu a je do značné míry závislé na náhodě a intuici, chápu už jako samotnou tvorbu.

Přírodní proces je energie, kterou můžu využít tak, že do ní vložím předmět nebo performera. Pracuji s nestabilní energií a čekám na správnou chvíli, obvykle musím akci dělat několikrát (oblačnost, nevhodná rychlost větru atd.). Výsledné médium chápu jako průnik konceptuálního přístupu, performance a videa. Moje akce nejsou určené pro publikum ve chvíli kdy se dějí, smysl obvykle mají až po sestříhání záznamu a další postprodukci. Pro performance, které dělám, je důležitý scénář, nejedná se o otevřené situace, kdy se může stát cokoliv. Zároveň jsem ráda, když je v akci prostor pro náhodu, když není vše detailně naplánované. Ostatně, není ani možné představit si a být připravená na všechno, co se v danou chvíli stane. Vždy do akce vstupuje mnoho proměnných, které mě překvapí.

Tím, že je tato práce především konceptuální, výsledkem je kromě videoperformance také návrh do architektury. V minulosti výsledným médiem byla např. i sádrová socha a může jím být cokoli.

Slunečním světlem bylo v historii umění fascinováno mnoho umělců, viz. katalog Ejhle světlo¹. Zde vidím největší spřízněnost s tvorbou Dalibora Chatrného. S výhledy na západ slunce během slunovratu ze svých Slunečních tunelů pracovala Nancy Holt. Tématem světla se dlouhodobě zabývá James Turrel. Pohled na vycházející a zapadající slunce otvorem ve Veletržním paláci se stal tématem instalace Dominika Langa. V osmdesátých letech uskutečnil Milan Maur cestu za sluncem od úsvitu do soumraku.

Odkaz na megalitické stavby, a to zejména Stonehenge, můžeme najít v práci Roberta Morrisse Observatoř.

Stejně tak je stabilně velké množství umělců fascinováno fenoménem času.

¹ ZEMÁNEK, Jiří. Ejhle světlo, Brno: KANT a Moravská galerie 2003

Klíčové se mi ale pro tuto práci zdá právě to, že se jedná o nalezené místo. V tomto smyslu má blízko k uměleckým postupům Miloše Šejna, který rovněž vychází z inspirace „místem“ a svým zásahem na něj reaguje. Můj objev astronomických hodin má také blízko k objevu ostrova ve Vltavě Janem Trejbalem. Svým způsobem má tato práce blízko i k tvorbě Kateřiny Šedé (zejména k práci Nic tam není), ovšem v opačném smyslu. Snažím se, aby moje zásahy byly co nejmenší a co nejvíce respektovaly to, co v místě už je, jen to zatím není vidět. Můj typ konceptuálních performancí určitě vychází z díla pražských performerů. Zároveň jsem jistě ovlivněna i mým 3 semestrálním pobytem v ateliéru Tomáše Rullera a jejich živými akcemi. Také vycházím ze svého zájmu o chůzi a pobyt venku (psychogeografie, tramping, poutnictví Jiřího Zemánka). Jsem také inspirována nejvýznamnějšími umělci-chodci jako je Richard Long a Hamish Fulton.

Těchto náhodných pohybů slunečních paprsků, z kterých by se dal vytvořit astronomický kalendář a sluneční hodiny, bychom možná ve veřejném prostoru našli více. Musela by ho vytvořit architektura, event. kameny. Myslím ale, že jednak není úplně snadné takové místo najít a také, že málokdy bychom měli štěstí na seřízení náhodných slunečních hodin na právě poledne a na čistý geometrický světelný tvar. V tomto ohledu mi podchod v Nových Butovicích připadá unikátní.

V hledání přírodních dějů na různých místech pokračuji dál, momentálně v Komořanech v rámci projektu GHMP CirculUM. K objevům si vypracovávám různé cesty (internet, rozhovory, prohlížení map a především chůze) a hodlám takto pokračovat i nadále.

Kromě výše zmíněných kolegů a vedoucích ateliéru INTM3 Tomáši Vaňkovi, Jiřímu Kovandovi a Jiřímu Skálovi, bych ráda poděkovala za přispění ke vzniku této práce i Evě Červené a Lence Chánové, díky nimž jsem našla performerky Annu Černíkovou a Miriam Plieštkovou. Velké poděkování patří oponentovi Tomáši Rullerovi. Za jednání s Dopravním podnikem a za podporu realizace děkuji Marii Foltýnové.